

Förköli Gábor

Ez már mindennek a...

Orcsik Roland szövegeinek egyik legimponálóbb sajátossága, hogy mernek fésületlenek lenni. Mostanság sok költő a sterilségig tökéletes mondat bűvöletében él. Patikamérlegesen adagolják ki a pátoszt domesztikáló iróniát, a még véletlenül sem túl harsány, de a közhelyeket elbizonytalanító poénokat. A nyelvi megelőzőttség, az idézet-tenger és a palimpszeszt poétikái után mintha az újkomolyságról is kiderülne, hogy bizony időnként ki tud merülni. Orcsik egészen más. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy dadaista módjára sokat bíz a véletlenre, amikor kész szöveget roncsol és darabol kollázsszerűen, és nem is csak abban, hogy belemegy olyan nyelvi gagekbe, szójátékokba, amelyek más utólag talán kihúzna, hanem abban is, hogy nem a méricskélés és eltervezettség látszik versein, hanem az, hogy szerzőjüknek van türelme figyelni, és ki tudja várni a különleges ötleteket és pillanatok. Ezt hívták régen ihletnek. Az új Orcsik-kötet, a *Legalja* versei formái, szerkezeti és nyelvi szempontból nagyon sokfélék, ám az alapképlet szempontjából mindegy, hogy értelmetlenné darált avantgárd szöveget vagy anekdotikus, „mesélős” verset olvasunk-e tőle: szövegei ugyanabból az elgondolásból fakadnak.

Ez az alapképlet kiolvasható a verseskötet három mottójából is. Az első Zakariás prófétától van, és a bűnösöket sújtó, világvégi átokról szól. A második Térey János *Áldatlanság* című versének két sora: „Vasárnapi levelező vagy; papíron / műveled a pusztába kiáltást.” Vagyis a prófétai beszédhelyzet radikális visszavétele zajlik itt, a „pusztába kiáltott szó” pesszimizmusánál is súlyosabb borúlátásról. A harmadik mottó Kierkegaard-tól van, a lényege ez: „minden embernek a saját megmentésén kell dolgoznia”, a prófétai beszéd legfeljebb esztétikai játék, „szórakozás” lehet. A kollektív eszkatológia, a történelmi vagy metafizikus igazságtétel lehetetlensége mellett tehát a személyes szférára korlátozott megváltás volna tehát a kötet témája. A két opció közötti feszültséget valóban megjeleníti a könyv, mégpedig zenei eszközökkel. A hétköznapi csipp-csupp ügyek hangsávjára szó szerint rátelepülnek a prófétai szólamok, és a bibliai átkok zajként szivárognak be a lírai én cseppet sem apokaliptikus, de mindennapi sérelmekben egyáltalán nem szűkölködő életébe: hol a macskaszemet lopják le biciklijéről, hol vesekő vagy kullancscsípés kínozza. Banális dolgok között élünk, banálisok a lehetőségeink, de közben mégis a végítélet az, ami körülvesz minket: kizsákmányolás, pornó, erőszak, terrorizmus, ökológiai katasztrófa. Prófétaként szólni, forradalmárként cselekedni nem tudunk, apró, egyéni lépéseket tehetünk csak legszűkebb környezetünkért, egészségünkért – „meg akartalak győzni, holott gőzöm sincs, / vettem inkább rozslisztet, kenyeret sütök, / nem kávézom, hanem zöld teát ímé” (*Jeremiás-kivonatok*) –, de vajon beérhetjük-e ennyivel? Nyilván nem, ám rövidtávon az életünket mégis be kell tudnunk rendezni, és erről szól Orcsik Roland új verseskötete.

A könyv szerint az élhetővé tett élet egyik fontos összetevője a racionalitáson túli tudattartalmak felszabadítása. Orcsiknak fontos inspirációt jelentenek az avantgárd mozgalmak és az adott esetben drogfogyasztással is együtt járó zenei szubkultúrák – ezek empátiikus, ám a veszélyeket is tisztázó áttekintéséhez csak ajánlani tudom a szerző remek esszéjét a nemrég indult *1749* című világirodalmi portálon: *Állat vagy? Zene és mágia* (<https://1749.hu/fuggo/essze/allat-vagy-zene-es-magia.html> (Letöltés ideje: 2020.10.27.)). Ez a felszabadulás ugyanakkor szelídebb formában is megvalósulhat, és Orcsik költészete nem feltétlenül szorul rá a prófétai látomásra, néha megelégszik a gyermeki fantázia felfedezésével is (lásd a *Sárkány* című versét a kötetben). A könyv lírai énege egyszerű családapa, aki gyermekeivel csacsogva, kutyáit nevelve az ösztönélet és a nyiladozó értelem közti határátlépéseket figyeli. Néha pedig elég egy villámcsapás, hogy ő is eggyé váljon velük: „Kutyám az ágy alatt / imádkozó gnómmá / töpörödött. / [...] „Árnyékom / nyűszített a szobában” (*Éjféli mise*).

Végül meg kell említeni, hogy a természetel és a szakrálissal való találkozás is hasonló élményt jelent a lírai beszélő számára. Erre jó példa a könyvnek az a néhány szövege, amelyet Orcsik indiai utazásának szentelt. A témaválasztás magában rejti az exotikusság csapdáját – nem mintha ugyanez ne volna igaz a mássággal kapcsolatos többi toposzra, a gyermekre és az állatra. A könyv igazi poétikai feladványa az, hogyan kerül el az üres eszképzismust. A komikus anakronizmusával együtt is fenyegető profetikus háttérzaj pontosan arra való, hogy elejét vegye mind a mesterséges – vagy nagyon is természetes, misztikus? – paradicsomokban való tespedésnek, mind a nyárspolgári önelégtelenségnek. Orcsik a harmonikus felszín alatt rákként burjánzó hiányérzetről megírja a maga érzélgősség nélküli *Boldog, szomorú dalát* is. A reflektálatlan kiteljesedés lehetetlenségét sok helyütt a szövegtest értelmetlen csonkolása is megmutatja: „az elégedettség határán ejt- / özöm” – olvassuk *Alkonyattól pirkadatig* című versben, amelyet Orcsik a hasonló groteszk leleményeket kedvelő Sziveri János emlékére írt.

Noha a kötet inkább a nyelvi kifejezési lehetőségek tágítására helyezi a hangsúlyt, az irracionális vagy zsigeri élmények közvetítésének

nehézségeiről is tud ez a költészet. Ez a fajta metareflexió arra jó, hogy a fenntartsa a termékeny feszültséget a költőien belakott világ és az azt ostromló ökológiai, gazdasági és politikai realitások között. Ám Orcsik szerencsére nem viszi túlzásba, csak finoman jelzi, hogy az egyszéri jelenléte, a reveláció pillanatát nem lehet sem elbeszéléssel, sem művészzel vagy technológiailag reprodukálni, de talán nem is baj ez: „Lefényképezném / a mécesektől csillámló úrt, / ám a telefonom / semmire sem reagál” – ezt egy indiai szentélyben tett látogatásról olvassuk: a templom szakrális terében az ember a mikrokozmoszként leképezett univerzummal találkozhat, ám az épület alatt kanyargó szent folyót már beszennyezték a civilizációs ártalmak (*Szennyezett szent*). Orcsik poétikája azt is sejteti, hogy a megoldás a zene lehetne, hiszen az mint a lehetséges legközvetlenebb művészet úgy tud hozzánk szólni, hogy megkerüli értelmünket. A költő azonban nem olvashatja magába a zenészt, elvégre már nem a mitikus énekes-poéta, Orpheusz korát éljük. Zene és szöveg mégis képes párbeszédre. Orcsik kollázsverseiben nem csupán imitálja az elektronikus zene keverőpultjának technikai lehetőségeit, hanem nyitott a ténylegesen megvalósuló zenei vagy auditív művészeti produkciókra is. *Fekete péntek* című verse, amelyben a fogyasztói orgiák világnapja alkalmából a *Jelenések könyvét* és a *Kommunista kiáltványt* mixeli össze, hangköltészeti alkotásként is megszólal, hála az AutopsiA nevű, eredetileg jugoszláv, ma Prágában működő multimediális művészeti projektnek. Azt hiszem, kihagyhatatlan a kötet értelmezéséhez. Ahogy a szerző regénye, a *Fantomkommandó* is gazdagíthatja olvasatunkat: a történet főszereplője számára a zene nem más, mint olyan kommunikációs médium, amellyel olyan dolgokkal is kapcsolatba léphet, amelyeket nem szokás beszélő szubjektumnak tételezni: legyen az fennköltén szólva a mindenség maga vagy akár egy zengő vasdarab. Orcsik olykor zenész, olykor sámán, aki nem mindig a pokolra száll alá, hiszen ezen a világon is rátalál a révület forrásaira. Mindenhol mindennek a legalján van, költészete onnan táplálkozik. A prófétai felháborodásból, de a lét mélységeiből is.

Orcsik Roland, *Legalja*, Újvidék–Budapest, Forum–Kalligram, 2020.